

Stanisława Kurek-Kokocińska
Katedra Bibliotekoznawstwa
i Informacji Naukowej
Uniwersytet Łódzki

Bibliografia, Fryderyk Chopin

Bibliografia Fryderyka Chopina stanowi podstawę informacyjną do badań muzykologicznych, historycznych, kulturoznawczych. Zebrane w bibliografii piśmiennictwo dowodzi oraz unaocznia zasięg oddziaływania polskiego kompozytora na kulturę świata.

Celem artykułu jest podanie do szerszej wiadomości informacji o istniejącej bibliografii Fryderyka Chopina, powstałej w wyniku pasji chopinowskiej nielicznego grona osób oraz prowadzonych przez nich żmudnych pracach polegających na badaniu i opisywaniu dokumentów. Przez wzgląd na niedawno zakończony w Polsce Rok Chopinowski (2010), trzeba pokazać szerzej dorobek również w zakresie bibliografii genialnego Polaka. Temat wydaje się wart uwagi, bowiem – jak dotąd – nie został opisany i nie jest wystarczająco znany. Dla ścisłości przypomnę, że postanowienie o obchodach ku czci kompozytora zostało zawarte w Uchwale Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 9 maja 2008 r. w sprawie *ustanowienia roku 2010 rokiem Chopina*¹. Przyjęty w artykule punkt widzenia (informacja naukowa) determinuje sposób badania i charakterystyki bibliografii chopinowskiej jako źródła informacji.

Na bibliografię Fryderyka Chopina sporządzoną w kraju składa się wiele tytułów opracowań, w tym specjalnie wykonane i osobno opublikowane wydawnictwa (wydawnictwa zwarte), prócz tego publikacje celowo przygotowane i drukowane w odcinkach na łamach specjalistycznych czasopism muzycznych a także spisy zawierające materiał towarzyszący treści podstawowej dokumentów jako bibliografie załącznikowe².

W tym artykule będzie mowa – przede wszystkim – o bibliografii światowego piśmiennictwa dotyczącego Fryderyka Chopina sporządzonej przez polskich specjalistów, a wydanej drukiem przez Towarzystwo Naukowe Warszawskie

¹ Uchwała zawiera podpis marszałka Bronisława Komorowskiego. Por. *Uchwała Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 9 maja 2008 r. w sprawie ustanowienia roku 2010 rokiem Chopina*. W: Chopin. Polska [online]. [dostęp: 30.03.2011]. Dostępny w World Wide Web: <<http://Chopin.Polska.pl/2010>>.

² Dla osób zainteresowanych w załączniku do niniejszego tekstu podaję zestawienie dokumentów zawierających wiadomości na temat bibliografii załącznikowych o tematyce chopinowskiej.

(1949), Państwowe Wydawnictwo Naukowe (1954) i przez Polskie Wydawnictwo Muzyczne (1970) oraz o bibliografii publikowanej na łamach dwóch roczników naukowych (poczynając od połowy lat 70. XX w.) wydawanych przez Towarzystwo im. Fryderyka Chopina. Obecnie bibliografia chopinowska otrzymała formę bazy danych dokumentów piśmienniczych i jest dostępna dla internautów z całego świata w serwisie Narodowego Instytutu Fryderyka Chopina.

W 1949 r. w Polsce, dla uczczenia setnej rocznicy śmierci Fryderyka Chopina obchodzono po raz pierwszy Rok Chopinowski. Uroczystości poprzedziła Uchwała Rady Ministrów z dnia 20 marca 1948 r., podpisana przez ówczesnego premiera Józefa Cyrankiewicza, w sprawie „Roku Chopinowskiego”. „Rada Ministrów uchwała zorganizować w 1949 r. „Rok Chopinowski” obejmujący cykl prac i imprez artystycznych oraz uroczystości”³.

W pokłosiu jubileuszowego Roku Chopinowskiego – jak pisał redaktor na łamach gazety niedługo po zakończeniu obchodów – „dwie szczególnie pozycje wybijają się trwałą wartością: pomnikowe wydanie dzieł wszystkich [...], pod redakcją Paderewskiego i 600 stron licząca międzynarodowa bibliografia Chopina”⁴.

Bibliografia F. F. Chopina opracowana przez Bronisława Sydowa ukazała się drukiem z zasiłku Prezydium Rady Ministrów i Ministerstwa Oświaty w nakładzie 1100 egz. Publikację o objętości 586 stron wydało Towarzystwo Naukowe Warszawskie. Bibliografia ta liczy 8738 numerowanych pozycji polskich i obcych.

Do czasu ukazania się *Bibliografii F. F. Chopina* brakowało tego typu źródła informacji. Nie zostały zebrane – jak się wyraził Bronisław Sydow w przedmowie do swojego dzieła – nawet w formie najskromniejszej „materiały nieodzowne dla muzykologa, biografą, studenta lub laika”⁵. Do czasu ukazania się *Bibliografii* polski świat naukowy i muzyczny zainteresowany piśmiennictwem o Fryderyku Chopinie miał do dyspozycji jedynie nieliczne bibliografie załącznikowe. Taki wniosek wynika z analizy zawartości *Bibliografii bibliografii polskich do 1950 r.*⁶.

Na tle bibliografii załącznikowych wyróżnia się opracowanie przygotowane przez Bronisławę Wójcik-Keuprulian. Autorka, wykształcona w zakresie matematyczno-filozoficznym i muzykologicznym, zalicza się do badaczy chopinologów. Jej sylwetka wraz z bibliografią prac chopinologicznych przypomniana została kilka lat temu tekstem *Bronisława Wójcik-Keuprulian (1890-1938) – w cieniu zapomnienia*⁷. U źródeł spisu piśmiennictwa zestawionego przez tę autorkę znajdują się jej zainteresowania i potrzeby badawcze. W przedmowie do swojej książki z 1930 r. napisała: „W badaniu melodyki Chopina i w próbie obiektyw-

³ Zob. *Chopin w dokumentach Archiwum Państwowego m.st. Warszawy*. W: Warszawa. W: Warszwa. ap [online]. [dostęp: 30.03.2011]. Dostępny w World Wide Web: <WWW.warszawa.ap.gov.pl/chopiniana>.

⁴ A. Ryszkiewicz: „Kurier Codzienny” 1950, nr 184, s. 3.

⁵ B. Sydow: *Przedmowa*. W: *Bibliografia F. F. Chopina*. Warszawa 1949, s. VII.

⁶ Zob. W. Hahn: *Bibliografia bibliografii polskich: do 1950 r.* Wyd. 3 uzup. Henryk Sawoniak. Wrocław 1966, poz. 5182-5187e. Pośród opisanych pozycji siedem z nich pochodzi z 1949 r., dwie pozycje to katalogi wystaw chopinowskich w Bibliotheque Polonaise de Paris, dwie dalsze są opisami bibliografii chopinowskiej Bronisławy Wójcik-Keuprulian, jedna pozycja (z 1936 r.) zawiera zestawienie literatury o Józefie Elsnerze, nauczycielu Fryderyka Chopina.

⁷ Zob. W. Nowak: *Bronisława Wójcik-Keuprulian (1890-1938) – w cieniu zapomnienia*. „Rocznik Chopinowski” 1995, s. 259-264.

nego rozwiązania jej zagadnień, które [...] przedstawiam, czułam się zupełnie prawie samotna. Nikt bowiem szczegółowo zagadnieniami temi się nie zajmował [...]”⁸. Publikacja, o której mowa, zawiera *Skorowidz bibliograficzny* mieszczący spis odpowiednio dobranych prac⁹. Samodzielne zestawienie piśmiennictwa pt. *Zarys bibliografii* ukazało się drukiem w 1932 r.¹⁰ na łamach periodyku pt. „Muzyka. Miesięcznik Ilustrowany”. Już w numerze 5-6 (maj-czerwiec) anonso- wano: „Numer wakacyjny «Muzyki» poświęcony będzie Szopenowi i Żelazowej Woli”. Wydawnictwo ukazało się z nadtytułem „Monografie zbiorowe «Muzyki» pod red. Mateusza Glišńskiego”. *Zarys bibliografii* uwzględnił opisy książek i ar- tykułów z czasopism polskich i obcych (122 poz.) oraz „rozdziały poświęcone Szopenowi w ważniejszych dziełach ogólnych”, łącznie całość liczyła 132 nu- merowane pozycje. Z kolei spis pt. *Zarys bibliografii chopinowskiej* ukazał się w 1933 r.¹¹ w książce *Chopin – studia – krytyki – szkice*. W Spisie rzeczy tej książki odnajdujemy tytuł odmienny: *Zarys bibliografii ważniejszych prac o ży- ciu i twórczości Fryderyka Chopina* („Muzyka”, monografia zbiorowa „Szopen”, Warszawa 1932). Na zawartość spisu składają się opisy bibliograficzne doku- mentów polskich i obcych.

Bronisław Sydow jako autor „monumentalnej bibliografii chopinowskiej”¹² wszedł zarówno do historii muzyki, jak i do historii bibliografii. W haśle zamiesz- czonym w *Słowniku pracowników książki polskiej* został przedstawiony jako chopinolog i bibliograf¹³. W *Encyklopedii muzyki* napisano o nim: muzykograf¹⁴. W *Polskim słowniku biograficznym* Bronisław Sydow został przedstawiony jako chopinolog i handlowiec¹⁵. Autor hasła, prezentując sylwetkę Bronisława Sydowa (1886-1952), wskazał m.in. na jego działalność w Towarzystwie im. Fryderyka Chopina, gdzie wykonywał funkcje sekretarza (od r. 1946) i członka Zarządu (od 1947 r.). Warto dodać, że organizacja ta, tj. Towarzystwo im. Fryderyka Chopina, do 1950 r. występowała pod nazwą Instytutu Fryderyka Chopina¹⁶.

Bronisław Sydow młode lata spędził za granicą. Jak podaje Skowron, w okre- sie I wojny światowej, ok. 1914 r., Bronisław Sydow prawdopodobnie wyemi- grował do Ameryki Południowej, gdzie być może studiował na Universidad de Chile. Z tego okresu zapewne pochodzą teksty opublikowane przez Sydowa

⁸ B. Wójcik-Keuprulian: *Melodyka Chopina*. Lwów: Nakład K. S. Jakubowskiego, 1930, Tom XI cyklu „Monografie i podręczniki” pod red. S. Wierczyńskiego, s. IX.

⁹ Ibidem, s. 289-296.

¹⁰ *Zarys bibliografii*. Zestawiła Bronisława Wójcik-Keuprulian. „Muzyka. Miesięcznik Ilu- strowany” 1932, [Numer wakacyjny], [nr 7-9]: *Szopen*. Monografia zbiorowa pod red. M. Glišńskiego, s. 91-95.

¹¹ *Zarys bibliografii chopinowskiej* W: B. Wójcik-Keuprulian: *Chopin – studia – krytyki – szkice*. Warszawa 1933, s. 153-159.

¹² Określenie obecne w recenzji *Bibliografii F. F. Chopina*. Zob. A. Ryszkiewicz, „Kurier Codzienny” 1950, nr 184, s. 3.

¹³ E. Szczawińska: *Sydow Bronisław Edward*. W: *Słownik pracowników książki polskiej*. Warszawa 1972, s. 868.

¹⁴ *Sydow Bronisław Edward*. W: *Encyklopedia muzyki*. Pod red. A. Chodkowskiego. Wyd. 2 popr. i rozszerz. Warszawa 2006, s. 854.

¹⁵ Z. Skowron: *Sydow Bronisław Edward, Florian Józef*. W: *Polski słownik biograficzny*. T. 46, z. 189. Warszawa 2009, s. 186-187.

¹⁶ Zob. *Towarzystwo im. Fryderyka Chopina*. [online]. [dostęp: 13.04.2011]. Dostępny w World Wide Web: <<http://tffc.chopin.pl/historia.php>>.

w zagranicznych czasopismach, które wskazują na obszar zainteresowań ich autora: *Compositores polacos*, *Como murió Chopin*, *Nocturno de Chopin*¹⁷. W okresie okupacji niemieckiej Bronisław Sydow przebywał w Polsce, pochłonięto go dokumentowanie materiałów związanych z Fryderykiem Chopinem. Po kilku latach w przedmowie do opracowanej przez siebie *Bibliografii F. F. Chopina* opisał następującą zapamiętaną sytuację: „Dnia 31 maja 1940 r. w południe silna detonacja wybuchu dynamitu oznajmiła, że przestał istnieć jego [Fryderyka Chopina] pomnik w starym parku Łazienkowskim w Warszawie. Jednocześnie nastąpił surowy zakaz grania utworów Chopina na koncertach i w lokalach publicznych”¹⁸. Sytuacja ta musiała wywrzeć wpływ na świadka tamtych dni. Zapewne zainspirowała też przyszłego autora *Bibliografii* do poszukiwań piśmiennictwa o Chopinie.

Bronisław Sydow penetrował istniejące w Warszawie składy dokumentów, poszukując informacji bibliograficznych. Mieczysław Idzikowski, syn wydawcy i księgarza Leona Idzikowskiego (który prowadził w Warszawie przy ul. Marszałkowskiej 119 księgarnię i skład nut), wspominał ten trudny okres następująco. „Jego codzienne wizyty podczas okupacji (prócz kilkumiesięcznej przerwy wskutek aresztowania przez hitlerowców)¹⁹ należały do stałej marszruty w poszukiwaniu materiałów chopinowskich. Notował nerwowo i na pozór chaotycznie na licznych kartkach, które trzymał po kieszeniach palta i ubrania. Notował łapczywie i gonił dalej. Spotkać go można było we wszystkich antykwariatach i ocalałych bibliotekach okupowanej, gnębionej łapankami i egzekucjami Warszawy”²⁰.

Ze wspomnienia Idzikowskiego wynika, że Bronisław Sydow z rozmysłem wziął na siebie trud bibliograficzny. „Wpadał zwykle do nas i gwałtownie notował na kartkach wszystko, co mogliśmy mu podać do wiadomości o Chopinie. Bogate katalogi wydawnictw nutowych, którymi rozporządzała firma, wiedza mego ojca [...], encyklopedyczne wiadomości wydawniczo-nutowe naszego współpracownika Henryka Betlejewskiego i fakt, że byłem założycielem i sekretarzem Instytutu Fryderyka Chopina – to wszystko miało istotne znaczenie dla pracy, którą podjął już wówczas [...]”²¹.

Bronisław Sydow przekonywał odbiorców sporządzonej przez siebie *Bibliografii F. F. Chopina*, że jego „Praca [...] powstała z palącej konieczności”²². Sytuacja dziejowa bez wątpienia miała wpływ na genezę pierwszej polskiej bibliograficznej książki o Chopinie. Powstanie tego opracowania wiąże się też z rozpoznaniem i zaopiniowaniem przez Bronisława Sydowa ówczesnego stanu bibliografii chopinowskiej. Była już o tym mowa.

Bronisław Sydow to autor pierwszej polskiej bibliografii chopinowskiej zrealizowanej w formie celowej samodzielnej publikacji. Gromadził materiał, czerpiąc z różnych źródeł, formalnych i nieformalnych. Wymienia osoby z którymi nawią-

¹⁷ Opisy bibliograficzne pozycji pod wymienionymi tytułami zawiera *Bibliografia F. F. Chopina*. Warszawa, 1949, nie zawiera ich *Bibliografia chopinowska 1849-1969*. Warszawa 1970.

¹⁸ B. Sydow: *Przedmowa...*, op. cit.

¹⁹ Skowron podaje, że Bronisław Sydow w 1941 r. był więziony na Pawiaku, następnie w więzieniu przy ul. Rakowieckiej. Por. s. 186.

²⁰ M. Idzikowski: *Bronisław Edward Sydow (1886-1952)*. „Ruch Muzyczny” 1963, nr 7, s. 12.

²¹ Ibidem, s. 12.

²² B. Sydow: *Przedmowa...*, op. cit.

zał kontakt w celu przygotowania zamierzonego spisu piśmiennictwa. W tym gronie znaleźli się: wspomniany Henryk Betlejewski oraz Feliks Grąbczewski²³, angielski muzykolog Artur Hedley, Stefan Kozakiewicz, Edward Kuntze²⁴, Maria Mirska, Zygmunt Pałowski, Feliks Starczewski²⁵, Edward Wrocki²⁶.

Bronisław Sydow badał druki w bibliotekach prywatnych, naukowych i publicznych, w archiwach i księgarniach. W celu przygotowania zamierzonego spisu piśmiennictwa nawiązał kontakt z wieloma instytucjami, były wśród nich biblioteki warszawskie: Biblioteka Miejska im. Kierbedzia, Biblioteka Krasieńskich, Biblioteka Narodowa, Biblioteka Uniwersytecka oraz inne, mniejsze, które spłonęły, kontaktował się z bibliotekami Poznania: Biblioteką Raczyńskich i Uniwersytecką, z Biblioteką Jagiellońską, Biblioteką Uniwersytecką we Wrocławiu, Biblioteką Państwową w Gdańsku.

Bibliografia chopinowska Bronisława Sydowa z 1949 r. ma charakter podmiotowo-przedmiotowy. Składają się na jej treść opisy dzieł muzycznych Fryderyka Chopina (poszczególnych utworów, wydań zbiorowych), piśmiennictwo dotyczące wydań nutowych utworów kompozytora, materiały o tematyce biograficznej i okolicznościowe dotyczące uroczystości, obchodów i rozmaitych form kultu Fryderyka Chopina, opisy prac muzykologicznych oraz twórczości inspirowanej dziełem autora mazurków i in. Bibliografia stanowi rejestr materiału od 1818 do 1947 r. Autor bibliografii wypracował swoistą klasyfikację kilkustopniową, w obrębie której kwalifikował zebrane informacje. Ta kwestia, jak i inne szczegółowe zagadnienia składające się na metodę bibliografii chopinowskiej – autorstwa Sydowa i innych osób, o czym mowa w tym tekście – nie zostanie rozwinięta w prezentowanym artykule, będzie przedmiotem osobnej analizy.

Bronisław Sydow, jak już wiemy, nie był bibliografem. Swój warsztat bibliograficzny zdobywał w praktyce. Naświetlił tę kwestię, mając na względzie możliwe omyłki, usterki. Píše o tym następująco: „Przy opracowaniu i układzie «Bibliografii» nie kierowałem się formą żadnej z istniejących bibliografii muzycznych, po pierwsze, ponieważ nie miałem ich pod ręką, po wtóre, ponieważ sam materiał zebrany narzucał formę rozplanowania pracy. Starałem się traktować wszelkie odcinki publikacji chopinowskiej jak najdokładniej w miarę, jak na to zezwalały

²³ Feliks Grąbczewski – od 1920 r. w spółce, od 1928 r. jako właściciel – prowadził księgarnię i wydawnictwo nut w Warszawie przy ul. Krakowskie Przedmieście 1. Księgarnia uległa zniszczeniu w czasie Powstania Warszawskiego. Zob. *Słownik pracowników książki polskiej*. Warszawa 1972, s. 291.

²⁴ Dyrektor BJ – pisze Sydow – z ubolewaniem z nakazu niemieckiego zwierzchnika odmówił mi wstępu do biblioteki, lecz „kazał potem dla mnie co najważniejsze wypisać i przesłał mi te materiały”. B. Sydow: *Przedmowa...*, op. cit. Edward Kunze, jak pisze o nim H. Lipska – „Dzięki autorytetowi u niemieckiego zarządcy dr. Gustawa Abba, potrafił zapewnić ochronę zbiorom Biblioteki Jagiellońskiej [...] i wielu innym zwiezionym do gmachu księgozbiorem [...]”. H. Lipska: Kuntze Edward. W: *Słownik pracowników książki polskiej*. Warszawa 1972, s. 487.

²⁵ Feliks Starczewski m.in. pełnił funkcję bibliotekarza Warszawskiego Towarzystwa Muzycznego. Jego własna biblioteka spłonęła podczas Powstania Warszawskiego. Zob. *Słownik pracowników książki polskiej*. Warszawa 1972, s. 850.

²⁶ Sydow pisze, że Edward Wrocki udostępnił mu liczącą ok. 25. tys. pozycji bibliotekę muzyczną zasobną w materiały chopinowskie. B. Sydow: *Przedmowa...*, op. cit. Edward Wrocki w okresie od 1936 do sierpnia 1944 r. był dyrektorem Biblioteki Opery Miejskiej w Warszawie. Zob. *Słownik pracowników książki polskiej*. Warszawa 1972, s. 989.

warunki²⁷. Przymuszczalnie chodzi w tej wypowiedzi o szczególne warunki, w których przyszło autorowi gromadzić materiał do dzieła bibliograficznego, a następnie je redagować w celu opublikowania w Roku Chopinowskim²⁸. Być może również, choć jest to mniej prawdopodobne, Bronisław Sydow miał na myśli stan refleksji teoretycznej nad zagadnieniem bibliografii muzycznej. Już po ogłoszeniu drukiem pracy bibliograficznej Bronisława Sydowa, w 1956 r. w specjalistycznych rozważaniach na temat bibliografii ludzi sztuki postawiony został problem zawartości takich spisów: „zasadniczy dorobek twórczy – pisano – nie przedstawia się jako zbiór dokumentów piśmienniczych. Poza tym zasięg i przedmiot bibliografii plastyków i kompozytorów stanowi dotąd kwestię sporną²⁹”.

Należy ocenić, że *Bibliografia F. F. Chopina* pisana była z zamysłem dążenia do uchwycenia jak największej ilości materiału. Bronisław Sydow zapewne zmagał się z problemem kompletności. Uwzględnił literaturę przedmiotu o różnej wartości merytorycznej. Stało się to przedmiotem krytyki tej pracy.

Trzeba tu dodać, że w 1949 r. został ogłoszony drukiem *Almanach chopinowski*, którego poszczególne części – wyjąwszy „Kronikę życia” kompozytora w opracowaniu Karola Stromengera – przygotował Bronisław Sydow³⁰. Ten autor w *Almanachu*, podobnie jak i w *Bibliografii F.F. Chopina*, połączył elementy bibliografii podmiotowej (spis pt. „Dzieło Chopina”) i przedmiotowej (spisy pt. „Bibliografia; „Chopin w literaturze”; „Ikonomia”, tu: Rzeźba – Malarstwo – Grafika; „Varia”, tj. Wystawy i rocznice). Przygotowując materiał do *Almanachu*, Sydow w pewnym sensie uwolnił się od narzuconego sobie dążenia do opisanie bez mała całości piśmiennictwa chopinowskiego. „Bibliografia ta – pisał – zawiera wykaz najważniejszych publikacji (książek, broszur oraz niektórych ważnych artykułów) dotyczących Fryderyka Chopina i jego twórczości, a przeznaczonych zarówno dla fachowca jak i dla laika na odnośnych odcinkach chopinografii. [...]. Opublikowane tu dane są jedynie wyciągiem z pracy B. E. Sydowa pt. *F. F. Chopin – bibliografia* [...]”³¹.

Sydow miał świadomość znaczenia doboru materiału do bibliografii oraz odpowiedzialności bibliografa za pominięcia i opuszczenia. „Każda bibliografia – rozumował – nawet zebrana i pisana w najlepszych warunkach, a więc jak najobszerniejsza, jeśli ma za temat przedmiot o tak szerokiej rozpiętości i żywy, z natury rzeczy nie może być absolutnie kompletna³². Dlatego pod koniec 1947 r. zwrócił się z apelem do: „[...] wszystkich zainteresowanych przedmiotem oraz do entuzjastów Chopina całego świata z prośbą o nadsyłanie mu wszelkich danych uzupełniających materiał zebrany [...]”³³.

²⁷ B. Sydow: *Przedmowa...*, op. cit., s. IX.

²⁸ *Verso* karty tytułowej *Bibliografii F. F. Chopina* zawiera informacje: redaktor naczelny Wydawnictw Towarzystwa Naukowego Warszawskiego Włodzimierz Antoniewicz, redaktor wydawnictw Wydziału II Kazimierz Michałowski.

²⁹ *Polska bibliografia osobowa 1944-1955*. Oprac. W. Piusińska [et. al.] „Biuletyn Instytutu Bibliograficznego” 1956, T. 5, nr 2, s. 70; zob. też K. Michałowski: *Uwagi o bibliografii muzycznej*. „Muzyka” 1967, nr 1, s. 83-84.

³⁰ *Almanach chopinowski 1949: kronika życia, dzieło, bibliografia, literatura, ikonografia, varia*. Oprac. K. Stromenger, B. E. Sydow. Warszawa, 1949.

³¹ B. Sydow: *Bibliografia*. W: *Almanach chopinowski 1949*. Warszawa 1949, s. 112.

³² *Ibidem*, s. X.

³³ *Ibidem*, s. XI.

Po niedługim czasie do rąk zainteresowanych użytkowników trafiła kolejna publikacja tego autora, będąca kontynuacją *Bibliografii F. F. Chopina* pt. *Suplement do Bibliografii F. F. Chopina*. Publikacja została wydana przez Państwowe Wydawnictwo Naukowe w 1954 r., tj. po upływie dwóch lat od śmierci Bronisława Sydowa, w nakładzie 1150 egz. *Suplement* realizuje wcześniejszą koncepcję, w tym zachowuje ciągłość numeracji opisów, zaczyna się od pozycji o numerze 8739³⁴. Zawiera spis pozycji do wczesnych lat 50. Opisy pogrupowane zostały w części podmiotowej (dzieła Fryderyka Chopina wydane za życia kompozytora i po jego śmierci, dzieła nieopublikowane, wydawnictwa zbiorowe dzieł) i przedmiotowej (publikacje poświęcone kompozytorowi)³⁵. Na aparat pomocniczy *Bibliografii F.F.Chopina* składają się indeksy *Spis nazwisk (autorów, artystów, wydawców itd.)* oraz *Spis rzeczowy*, a także – jako wykazy – *Spis wydawców dzieł Chopina* oraz *Spis ogólny pism*. W *Suplemencie* zastosowano *Indeks alfabetyczny i osobowy* oraz *Indeks rzeczowy*.

Dwie prace Bronisława Sydowa, *Bibliografia F. F. Chopina* i *Suplement do Bibliografii F. F. Chopina*, obejmują materiał za ponad 130 lat w języku polskim i w językach obcych, powstały u nas i za granicą, zróżnicowany pod względem formalnym i wydawniczym oraz inny materiał dotyczący faktów związanych z kompozytorem.

Pojawienie się *Bibliografii* wywołało duże zainteresowanie środowisk kultury. Jako dzieło ważne została poddana ocenie³⁶. Rozmiar i znaczenie tego dzieła realistycznie opisał Mieczysław Idzikowski w tekście – wspomnieniu: „Bronisław Sydow ogromem swojej pracy może być przyrównany do dwóch niezwykłych ludzi: Oskara Kolberga z jego imponującym wielotomowym dziełem *Lud* [...] i Bogumiłem Lindem, autorem *Słownika języka polskiego*. Ci ludzie byli tak samo opętani pasją pracy dla umiłowanej idei, nie korzystali z pracy zorganizowanej w instytucjach naukowych i nie posiadali poparcia ze strony państwa, w swym codziennym znoju pracy otoczeni przeważnie obojętnością o ile nie powątpiewaniem wyrachowanych ludzi”³⁷.

Bibliografia chopinowska Bronisława Sydowa stała się punktem odniesienia dla następných ważnych inicjatyw bibliograficznych rejestrujących piśmiennictwo dotyczące kompozytora.

W roku 1969, na jubileusz 25-lecia Polskiego Wydawnictwa Muzycznego (PWM) ukazała się drukiem, wydana przez tę specjalistyczną oficynę *Bibliografia chopinowska 1849-1969*, sporządzona przez Kornela Michałowskiego. Ten autor podjął temat – jak sam pisze – z inicjatywy dyrektora PWM Mieczysława Tomaszewskiego i Rady Naukowej Towarzystwa im. Fryderyka Chopina w Warszawie: „W drugiej połowie lat 60. podjąłem prace nad nowym ujęciem bibliografii ograniczonej tylko do piśmiennictwa «pośmiertnego», od nekrologów z października 1849 r. począwszy”³⁸.

³⁴ Ostatnia numerowana pozycja *Suplementu* nosi numer 11527.

³⁵ W redakcji *Suplementu do Bibliografii F. F. Chopina* uczestniczył teoretyk i praktyk bibliografii Henryk Sawoniak, wówczas pracownik Instytutu Bibliograficznego Biblioteki Narodowej.

³⁶ Zestawienie recenzji dzieła bibliograficznego Sydowa o Chopinie znajduje się w *Bibliografii chopinowskiej 1849-1969*. Warszawa 1970.

³⁷ M. Idzikowski: *Bronisław Edward Sydow...*, op. cit., s.13.

³⁸ K. Michałowski: *Refleksje chopinowskiego bibliografa*. „Rocznik Chopinowski” 1988. T. 20, s. 96.

Inicjator nowej edycji bibliografii chopinowskiej Mieczysław Tomaszewski należy do grona muzykologów, w tym do wybitnych znawców problematyki chopinowskiej. W tamtym czasie, w latach 1954-1965 był redaktorem naczelnym i zastępcą dyrektora Polskiego Wydawnictwa Muzycznego³⁹. Mieczysław Tomaszewski w Przedmowie do *Bibliografii chopinowskiej 1849-1969* uzasadnił potrzebę nowego przedsięwzięcia bibliograficznego. Argumentował, że upłynęło dość dużo czasu od ukazania się pracy Sydowa, że środowisko muzykologiczne oczekiwało na bibliografię wyborową⁴⁰ oraz na bibliografię aktualną.

Kornel Michałowski (1923-1998), autor nowej bibliografii chopinowskiej, zdobył wykształcenie bibliotekarskie, zdając w 1946 r. państwowy egzamin bibliotekarski, a w 1951 r. ukończył studia historyczne i muzykologiczne. Pracował zawodowo jako bibliotekarz w Bibliotece Uniwersyteckiej w Poznaniu i jako dydaktyk uniwersytecki w zakresie muzykologii⁴¹. Swoją działalność naukową poświęcił niemal wyłącznie dokumentacji i bibliografii muzycznej polskiej muzyki i kultury muzycznej⁴².

Bibliografia 1849-1969 została wydana w nakładzie 3250 egz. Odnotowuje ogółem 3970 numerowanych pozycji. Dotyczą one życia i twórczości Chopina oraz interpretacji, recepcji i popularyzacji jego dzieł, w tym literatury tzw. okolicznościowej (z okazji rocznic, jubileuszów chopinowskich), zawiera też piśmiennictwo dotyczące wykonawstwa utworów Chopina oraz publikacje na temat twórczości inspirowanej dziełem Fryderyka Chopina. *Bibliografia chopinowska 1849-1969* jest skromniejsza pod względem stanu zarejestrowanych pozycji w porównaniu do *Bibliografii F. F. Chopina* autorstwa Sydowa. Przede wszystkim Kornel Michałowski zrezygnował z opisywania określonych grup materiałów. Nie uwzględnił – w przeciwieństwie do swego poprzednika – dzieł Fryderyka Chopina. Prace nad zestawem dzieł polskiego kompozytora prowadzili inni badacze, ogłaszając osobne katalogi i zestawienia.

Kornel Michałowski, przygotowując dzieło bibliograficzne zawierające spis piśmiennictwa o Chopinie, nawiązał kontakt z różnymi instytucjami. Wymienia Bibliotekę Towarzystwa im. Fryderyka Chopina w Warszawie⁴³, Deutsche Staatsbibliothek w Berlinie, Bibliothèque Nationale w Paryżu, British Museum i Bibliotekę Polską w Londynie, Instytut Muzykologiczny Uniwersytetu w Kolonii. Jego

³⁹ Zob. *Mieczysław Tomaszewski* W: Polskie Centrum Informacji Muzycznej [online]. [dostęp: 30.03.2011]. Dostępny w World Wide Web: <WWW.polmic.pl>.

⁴⁰ „[...] bez selekcji odbiorca gubi się w bezmiarze informacji z trzeciej i czwartej ręki [...]”. M. Tomaszewski: *Przedmowa*. W: K. Michałowski: *Bibliografia chopinowska 1849-1964*. Warszawa 1970, s. 8.

⁴¹ T. Chylińska: *Kornel Michałowski (1923-1998)*. „Rocznik Chopinowski” 2001, s. 9-14; *Michałowski Kornel*. W: *Encyklopedia muzyki*. Pod red. A. Chodkowskiego. Warszawa 2006, s. 551; R. Połczyński: *Sługa Pani Muzyki*. Rozmowa z Kornelem Michałowskim. „Ruch Muzyczny” 1996 nr 5, s. 13-14; A. Jazdon: *O Kornelu Michałowskim*. „Biblioteka” 1998 nr 2, s. 179-182.

⁴² Zob. T. Chylińska: *Kornel...*, op. cit.

⁴³ Stan zbiorów Towarzystwa im. Fryderyka Chopina tamtego czasu obrazuje opracowany i opublikowany z początkiem lat 70. *Katalog zbiorów uwzględniający: Utwory Fryderyka Chopina – autografy, szkice, kopie, pierwodruki, druki zabytkowe. Utwory innych kompozytorów*. Warszawa 1969; *Korespondencja F. Chopina, ludzie jego epoki i ludzie związanych z tradycją Chopinowską*. Warszawa 1969; *Rękopisy, druki, grafika, fotografie*. Warszawa 1970; *IkonoGRAFIA Fryderyka Chopina i jego epoki*. Warszawa 1971.

celem – wyjaśnia – było sprawdzenie wielu danych oraz uzupełnienie materiału *Bibliografii*. Dokumenty piśmiennicze opisane przez Kornela Michałowskiego w bibliografii zostały ułożone zgodnie ze specjalnie opracowaną klasyfikacją, przygotowane zostały indeksy *Indeks przedmiotowy*, *Indeks utworów Chopina* oraz *Indeks autorski*. W opinii znawców: „Chopinolodzy otrzymali cenny i starannie opracowany informator o literaturze przedmiotu”⁴⁴.

Przedstawione tu bibliografie opracowane przez Bronisława Sydowa i Kornela Michałowskiego należą do bibliografii retrospektywnych. Od połowy lat 70. ubiegłego wieku można mówić o specjalnej bieżącej *bibliografii chopinowskiej*, która de facto stanowi ciąg dalszy bibliografii Fryderyka Chopina. Spisy obrazujące w miarę aktualny stan piśmiennictwa chopinowskiego były publikowane począwszy od 1975 do 2001 r. dość regularnie na łamach „Rocznika Chopinowskiego”. Periodyk ten został powołany do życia w 1956 r. Bibliografia chopinowska ukazała się w tomach od 8 do 24/25 (bez tomów 9-10). Głównym autorem tej bibliografii jest Kornel Michałowski. Zestawił on materiał piśmienniczy do 1995 roku⁴⁵. Po śmierci Kornela Michałowskiego w 1998 r. kontynuację *Bibliografii chopinowskiej* za lata 1996-2000 przygotował Andrzej Jazdon⁴⁶.

Ogółem bibliografia chopinowska bieżąca ukazała się w czternastu odcinkach. W pierwszych spośród nich napotykaemy uzasadnienie podjętego zamierzenia. Kornel Michałowski w tekście rozpoczynającym edycję bibliografii chopinowskiej pisał: „Obfitość różnego rodzaju piśmiennictwa chopinowskiego ukazującego się na świecie i rozumiała potrzeba możliwie szybkiej o nim informacji – skłaniają do zarejestrowania go na bieżąco i publikowania w formie okresowych zestawień na łamach „Rocznika Chopinowskiego”⁴⁷. W następnej części bibliografii Kornel Michałowski wyliczył funkcje sporządzanego spisu: „Piśmiennictwo chopinowskie publikowane w kraju i za granicą wymaga stałego i uważnego śledzenia na bieżąco, nie tylko ze względu na walory naukowe, dokumentarne czy informacyjne, ale także z racji zrozumiałej potrzeby właściwej orientacji w jego obfitości i różnorodności [...]”⁴⁸.

Łącznie *Bibliografia chopinowska* 1970-2000 liczy około 5 tys. pozycji bibliograficznych. Liczba ta ma charakter orientacyjny, chociaż jest sumą pozycji, policzonych i podanych – często w przybliżeniu – przez autorów bibliografii, Michałowskiego i Jazdona, w przedmowie do poszczególnych odcinków bibliografii chopinowskiej. Pozycje spisów zwykle nie były numerowane, do wyjątków należą *Bibliografia chopinowska 1996-2000* oraz *Bibliografia chopinowska*

⁴⁴ A. Mrygoń: *Kornel Michałowski, Bibliografia chopinowska 1849-1969, Kraków 1970* s. 267. *Polskie Wydawnictwo Muzyczne*. „Rocznik Chopinowski” 1978. T. 11, s. 176.

⁴⁵ K. Michałowski: *Bibliografia chopinowska 1970-1973* (1975 R. 8); *1974-1977* (1978 R. 11); *1978* (1980 R. 12); *1979* (1981 R. 13); *1980* (1982 R. 14); *1981* (1983 R. 15); *1982* (1984 R. 16); *1983-1984* (1985 R. 17); *1985-1986* (1986 R. 18); *1987* (1987 R. 19); *1988-1989* (1988 R. 20); *1990-1993* (1995 R. 21); *1994-1995* (1996/1997 R. 22/23).

⁴⁶ A. Jazdon: *Bibliografia chopinowska 1996-2000*. „Rocznik Chopinowski” 2001 R. 24/25, s. 144-199. Zamieszczono informację, że część opisów tego odcinka bibliografii została sporządzona przez Kornela Michałowskiego.

⁴⁷ K. Michałowski: *Bibliografia chopinowska 1970-1973*. „Rocznik Chopinowski” 1975, s. 121.

⁴⁸ K. Michałowski: *Bibliografia chopinowska 1974-1977*. „Rocznik Chopinowski” 1978, s. 115.

1994-1995. Poszczególne odcinki spisu drukowanego na łamach „Rocznika Chopinowskiego” zasięgiem chronologicznym wykraczają poza daty podane w tytułach tych źródeł, np. inaugurujący bieżącą bibliografię chopinowską odcinek 1970-1973 uwzględnia publikacje sięgające 1961 (piśmiennictwo obce) i 1965 (piśmiennictwo polskie). O takich decyzjach, swoistych dla poszczególnych odcinków bibliografii, Kornel Michałowski i Andrzej Jazdon informowali we wstępie do poszczególnych spisów. Bibliografia Fryderyka Chopina na łamach „Rocznika Chopinowskiego” zwykle obejmowała piśmiennictwo za okres kilkuletni – trzy lub czteroletni, ale też za poszczególne lata, w osobnych zestawieniach zostało spisane piśmiennictwo za rok 1978, 1979, 1980, 1981 i 1982. Była układana według schematu rzeczowego. Na tej podstawie w osobnych grupach znalazło się piśmiennictwo na temat życia Fryderyka Chopina i pamiątek po kompozytorze, piśmiennictwo dotyczące twórczości Chopina i jej analiz oraz interpretacji, piśmiennictwo dotyczące kultu polskiego kompozytora. Bibliografia chopinowska bieżąca właściwie nie zawiera indeksów. Indeks zawierający nazwy osobowe i rzeczowe uzupełnia odcinek spisu za okres 1996-2000.

Do bibliografii chopinowskiej zaliczają się też zestawienia pt. *Chopin bibliography* publikowane w odcinkach w anglojęzycznym czasopiśmie polskim pt. *Chopin Studies*. Periodyk ten został powołany do życia przez Towarzystwo im. Fryderyka Chopina w 1985 r. *Chopin bibliography* była publikowana od 1985 do 1999 r. w miarę regularnie. Ukazała się w tomach od 1 do 6. Autorem zestawień był Kornel Michałowski. Pierwszy taki zestaw objął lata 1970-1983⁴⁹, kolejne spisy – za różne okresy – łącznie objęły okres do roku 1995⁵⁰.

Obecnie bibliografia chopinowska zyskała postać bazy danych, która jest dostępna dla internautów w serwisie Narodowego Instytutu Fryderyka Chopina.

Narodowy Instytut Fryderyka Chopina został powołany do życia przez Sejm Rzeczypospolitej Polskiej mocą Ustawy z dnia 3 lutego 2001 r. o *ochronie dziedzictwa Fryderyka Chopina* (Dz.U. 2001 nr 16 poz. 168). Jest państwową instytucją kultury, funkcjonuje na podstawie statutu, nad poziomem merytorycznym prowadzonej działalności czuwa Rada Programowa. W skład zawartości serwisu WWW Narodowego Instytutu Fryderyka Chopina wchodzi struktura pod nazwą Internetowe Centrum Informacji Chopinowskiej. Do Internetowego Centrum prowadzi zakładka (link) obecna w menu serwisu Instytutu pt. „Chopin”. Elementem Internetowego Centrum Informacji Chopinowskiej jest *Bibliografia* dostępna pod adresem <http://pl.chopin.nifc.pl/chopin>.

Bibliografia zawiera opisy bibliograficzne dokumentów piśmienniczych podejmujących tematykę wyznaczoną zakresem spisu. Bibliografia jest utrzymana w postaci bazy danych. Jako taka stanowi wytwór pracy specjalistów informatyki. Pod względem zasięgu chronologicznego baza pt. *Bibliografia chopinowska* uwzględnia opisy z rozległego przedziału czasowego, od lat 30. XIX w. do pierwszej dekady XXI w. Najstarsze spośród dokumentów, których opisy udało

⁴⁹ K. Michałowski: *Chopin bibliography 1970-1983*. „Chopin Studies” 1985, p. 181-296.

⁵⁰ K. Michałowski: *Chopin bibliography 1984* (1987 vol. 2); 1985-1988 (1990, vol. 3); 1989-1990 (1994 vol. 4); 1991-1993 (1995, vol. 5); 1994-1995 (1999, vol. 6).

się odnaleźć w tej bazie w marcu 2011 r., nosząc datę 1831⁵¹. W tej bazie danych znajdują się też opisy bibliograficzne kilkuset dokumentów opublikowanych w latach 2000-2010, czyli nieobecnych w istniejących omówionych w artykule drukowanych bibliografiach chopinowskich.

Bazę pt. *Bibliografia chopinowska* można uznać za kontynuację pracy nad bibliografią Fryderyka Chopina. Znajdują się tu opisy publikacji polskich i zagranicznych, tak jak w bibliografiach drukowanych omówionych wcześniej. W architekturze bazy został zastosowany podział dokumentów według kryteriów formalnych na: „artykuły” (opisy bibliograficzne artykułów z czasopism i opisy bibliograficzne rozdziałów z wydawnictw zwartych), „książki” (opisy wydawnictw zwartych jednego autora i kilku autorów), „pod redakcją” (opisy bibliograficzne wydawnictw zwartych przygotowanych pod redakcją), „serie” (opisy wydawnictw zwartych opublikowanych w ramach serii), „czasopisma” (opisy bibliograficzne czasopism). Można więc szukać opisu pozycji w grupie książek, w grupie artykułów itd., zapytanie może też uwzględniać wskazanie żądanego nazwiska, tytułu, określonego czasu pochodzenia publikacji. Część opisów bibliograficznych pozycji zawiera dodatkową charakterystykę w postaci haseł rzeczowych.

Bibliografia chopinowska w wersji cyfrowej jest prezentowana w Internecie jako baza danych, co oznacza, że bibliografia piśmiennictwa o Fryderyku Chopinie nie znajduje się już tylko w prywatnych księgozbiorach i na półkach nielicznych bibliotek – osobne dokumenty składające się na tę bibliografię nie były przecież wznawiane.

Ponad 60 lat temu, przedkładając publiczności pierwszą książkę bibliograficzną o Fryderyku Chopinie, jej autor dzielił się nadzieją, że jego praca „Spełni [...] swe zadanie, gdy znajdzie się na półkach każdej biblioteki publicznej, szkół muzycznych, w każdej redakcji itd.”⁵². Bibliografia chopinowska jako publikacja naukowa jest dostępna w obecnej postaci bez ograniczeń, bez barier, dla całego świata.

W zakończeniu artykułu należy stwierdzić, że bibliografia chopinowska rozwija się z pożytkiem dla badaczy i wszystkich środowisk zainteresowanych i zafascynowanych muzyką Fryderyka Chopina. Jest warte podkreślenia, że trud sporządzenia bibliografii chopinowskiej podjęli rodacy, szczególnie cenny jest wkład Bronisława Sydowa i Kornela Michałowskiego.

Nasuwa się spostrzeżenie, że setna rocznica śmierci Fryderyka Chopina zapoczątkowała istnienie specjalnej bibliografii chopinowskiej, w której odnotowywane są publikacje polskie i obce, a w których ich autorzy dają wyraz temu, że dzieło genialnego kompozytora z kraju nad Wisłą jest trwałe.

⁵¹ Przykładowy opis pozycji. [online]. [dostęp: 13.04.2011]. Dostępny w World Wide Web: <http://pl.chopin.nifc.pl/chopin/bibliography/detail/adv/2/name/ein_werk/cat/4/id/8929>.

Ein Werk II (Artykuł)

Schumann Robert

Opublikowano w: Allgemeine Musikzeitung nr 49

Rok wydania: 1831

⁵² B. Sydow: *Przedmowa...*, op. cit., s. XI.

Spisy bibliografii bibliografii polskich, w tym bibliografii załącznikowych dotyczących Fryderyka Chopina

Hahn W.: *Bibliografia bibliografii polskich: do 1950 r.* Wyd. 3 uzup. Henryk Sawoniak. Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich. 1966.

Sawoniak H.: *Bibliografia bibliografii polskich 1951-1960.* Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich. 1967.

Bieńkowska M., B., Eychlerowa B.: *Bibliografia bibliografii polskich: 1961-1970.* Warszawa: Biblioteka Narodowa. Instytut Bibliograficzny. 1992.

Bibliografia bibliografii polskich: 1971-1985. T. 1-2. Oprac. T. Pawlikowa, M. Przybysz. Warszawa: Biblioteka Narodowa. 2006.

Bibliografia bibliografii polskich za lata 1986-1995. Warszawa: Biblioteka Narodowa.

Bibliografia bibliografii polskich (1995-). [online]. Dostępny w World Wide Web: <<http://mak.bn.org.pl>>.

Summary

The article presents development of the Chopin bibliography in Poland, as a fundament for musicology, history, and culture studies. It describes different types of bibliographies of foreign literature on F. Chopin, prepared by Polish experts: Bronisława Sydowa, Mieczysława Tomaszewskiego, Kornela Michałowskiego.